

İtalya'nın Bitmeyen Siyasal Krizlerinde M5S, Lega ve PD Dönemi

M5S, Lega, PD, and Italy's Never Ending Political Crises

Yavuz Yıldırım¹

Öz

İtalya'da ikinci Cumhuriyet olarak adlandırılan ve siyasal hayata etki eden çeşitli yasal değişikliklerin hayata geçtiği 1993 sonrası süreçte çok sayıda hükümet ve koalisyon kurulup dağıldı. Geçen 25 yılda ülkeyi, değişim ve yenilenme arzusunun kendinde toplamaya çalışan siyasal aktörlerin mücadelesi şekillendirdi. Bu çalışmada İtalya'da 1990'ların ortasından itibaren yaşanan değişimlerin arka planıyla 2010'larda yaşanan bu gelişmelere odaklanılacaktır. İtalyan demokrasisinde yükselen yeni aktörlerin popülizm ve liberal demokrasi krizi bağlamında değerlendirileceği yazı, M5S (*Movimento 5 Stelle* - 5 Yıldız Hareketi) ile *Lega*'nın yarattığı etkileri öne çıkarmaktadır. Bununla birlikte İtalya'da sosyal demokrasinin dönüşümü ve toparlanma çabası da ele alınacaktır. Çalışmanın argümanı, İtalya örneğinde demokratik tartışmanın devam ediyor oluşunun demokrasiyi otoriterleşme eğiliminden koruduğudur. Öte yandan bitmeyen krizler ve dalgalanmalar merkez siyasetin korunmasını da gittikçe güçleştirmektedir. M5S ve Lega, Berlusconi sonrası İtalyan siyasetinin yeni merkezi olurken onların yükselişi, merkez-sağ ve solun düşüşüne sahne olmuştur. Popülist söylemin farklı boyutlarını ortaya koysalar da halktaki eski siyasetçilere karşı tepkiyi birleştiren bu iki parti, İtalyan siyasetinin son dönemlerini etkisi altına almıştır. İtalyan siyaseti iç ve dış sorunların ve gelişmelerin etkisinde sürekli dalgalanmakta; istikrarlı bir hükümet oluşturmakta zorlanmaktadır. Tarihsel bir mirası olan, kurumsal ve hukuki dalgalanmaları sürekli yaşayan Avrupa'nın önemli ülkesi İtalya'daki siyasi krizler, ulusal ve uluslararası siyasal krizlerin somutlaşmış halidir.

Anahtar Kelimeler

Avrupa Siyaseti, Beş Yıldız Hareketi, Lega, Sosyal Demokrasi, Popülizm

Abstract

In Italy, many governments and coalitions have formed and dissolved in the post-1993 era, called the Second Republic. During this period, various legal changes have affected political life. In the past 25 years, political agents have struggled to make good on the wishes for change, and society's renewal has reshaped the country. This study focuses on these developments since the mid-1990s to understand the recent shifts in Italy. The article emphasizes the effects of Lega and the M5S, the newest political agents rising in Italian democracy, and examines them in the context of the crisis of populism and liberal democracy. The study argues that the continuing democratic debate in Italy protects democracy from the tendency to turn authoritarian. Conversely, the never-ending crises and fluctuations make the stability of central politics more and more challenging. This tension in democracy extends beyond Italy to the whole of European politics.

Keywords

European politics, 5-Star Movement, Lega, Social Democracy, Populism

1 Sorumlu Yazar: Yavuz Yıldırım (Doç. Dr.), Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Niğde, Türkiye. E-posta: yavuz.yildirim@ohu.edu.tr ORCID: 0000-0002-1031-1537

Atf: Yıldırım, Y. (2021). İtalya'nın Bitmeyen Siyasal Krizlerinde M5S, Lega ve PD Dönemi. *SİYASAL: Journal of Political Sciences*, 30(1), 89–108. <http://doi.org/10.26650/siyasal.2021.30.1.0095>

Extended Summary

In Italy, many governments and coalitions have formed and dissolved in the post-1993 era, called the Second Republic. During these days, various legal changes have affected political life. In the past 25 years, political agents have struggled to make good on the wishes for change, and society's renewal has reshaped the country. This study focuses on these developments since the mid-1990s to understand the recent shifts in Italy. The article emphasizes the effects of Lega and the M5S, the newest political agents rising in Italian democracy, and examines them in the context of the crisis of populism and liberal democracy. The study argues that the continuing democratic debate in Italy protects democracy from the tendency to turn authoritarian. Conversely, the never-ending crises and fluctuations make the stability of central politics more and more challenging. This tension in democracy extends beyond Italy to the whole of European politics.

Similar political debates, seen in other Mediterranean countries within the EU, such as Greece and Spain, can be analyzed in the context of the representation crisis of liberal democracies. The representation crisis exposes the dissolution of the old established actors and institutions and the rise and fall of new formations that express the demands of the masses. Populism is an essential tool that becomes crucial at this point. The failure of liberal democracy to produce solutions in crisis ignites the search for urgent solutions like populism. Although this discursive framework reflects the search for new politics, it symbolizes the constriction in liberal democracy. The case in Italy, with its differences in the search for modern politics, is reflected globally.

The impact of populism is visible in Italy. It was exposed when trying to overcome the crisis with technocratic governments, including the independent leadership of unelected persons, and the rapid politicization of non-political figures. Although there are various definitions, populism generally includes an overall reaction to the established formations of politics, the sharp break with the political past, and dispersed searches to make the public voice more audible against them. The rise of M5S and Lega in Italy in recent years was due to claims that the public lacks representation. The triumphs of these two parties in 2018 resulted in replacing central politics with populism.

This study focuses on the changes in Italy in the 2010s, starting in the mid-1990s. It argues that these changes are related to the crisis of populism and liberal democracy. But in the case of Italy, the ongoing democratic debate protects democracy from authoritarianism. On the other hand, populism is increasingly determinant in central politics. As in the examples of M5S and Lega, the rising trend of new actors promoted by populist politics and social democrats will largely determine the course of democracy. This critical stage involves the debate on whether democracy will remain on authoritarian or pluralist lines. Due to limitations in this study, the theoretical discussion is narrow and limited to Italian examples. Italian politics constantly oscillates between the influence of internal and external problems and developments. It has difficulty forming a stable government.

Giriş

Son yıllarda sıkça hükümet ve başbakan değişimi yaşayan İtalya, parlamenter siyasetin krizine Avrupa'daki önemli örneklerden biri oldu. On yıllara yayılmış çalkantılı süreçlerde sıklıkla kurulup dağılan koalisyon hükümetleriyle İtalyan siyaseti, uzun süredir istikrarlı bir yönetime kavuşamadı. Bu süreç, Berlusconi sonrası İtalya'da yeni partilerin ve isimlerin öne çıkmasını sağladı. Esasen İtalyan demokrasisinin kurumsallaşma ve istikrar sorunu, uzun bir tarihsel arka plana sahiptir. Bu yazıda daha yakın dönemdeki gelişmelere odaklanılacaktır.

İtalya'da İkinci Cumhuriyet olarak adlandırılan ve siyasal hayata etki eden çeşitli yasal değişikliklerin hayata geçtiği 1993 sonrası süreçteki 7 yasama döneminde 19 ve son iki dönemde (2013 ve 2018) 5 koalisyon hükümeti kuruldu. Geçen 25 yılda ülkeyi, değişim ve yenilenme arzusunu kendinde toplamaya çalışan aktörlerin mücadelesi şekillendirdi. Merkez-sağ ve merkez-sol koalisyonlar arası geçiş kadar teknokrat isimler de öne çıktı. Bu çalışmanın konusu, İtalya'da son 10 yıldaki değişimleri anlamaktır. Bu bağlamda özellikle 2013 sonrasındaki yükselişleriyle 5 Yıldız Hareketi (*Movimento 5 Stelle* M5S) ve *Lega* (2008'ten önce *Lega Nord* LN) örnekleri ve onların yükselişine çare bulamayan sistemin önemli unsuru sosyal demokratlar da analiz konusu olacaktır.

AB içinde Yunanistan ve İspanya gibi diğer Akdeniz ülkelerinde de görülen benzer siyasi tartışmalar, liberal demokrasilerin yaşadığı temsil krizi bağlamında değerlendirilebilir. Temsil krizi, yerleşik (established) eski aktör ve kurumların çözülmesi ile kendini gösterip kitlelerin taleplerini ifade edecek yeni oluşumların yükselip düşüşüne sahne olmaktadır. Popülizm bu noktada devreye giren önemli bir araçtır. Liberal demokrasinin temsilci-halk-küresel gelişmeler bağlamındaki krizlerde çözüm üretme kapasitesini yitirmesi, popülizmin acil çözüm önerilerini, keskin kopuş isteklerini öne çıkarır. Bu söylemsel çerçeve, bir yandan yeni siyaset arayışını yansıtsa da liberal demokrasi içindeki tikanıklığı sembolize eder. İtalya örneği dünya çapında farklı ülkelere de yansıyan bu yöndeki arayışların içinde kendi farklılıklarıyla yer alır.

Coğrafi, kültürel ve ekonomik ayrımların yarattığı tartışmaların yanı sıra ulusal ve uluslararası etkilerle birlikte İtalya demokrasisi, Avrupa'nın yaşadığı sorunları bünyesinde toplar. Krizi teknokratik hükümetlerle, seçilmemiş kişilerin bağımsız liderliğiyle ya da siyaset-dışı figürlerin hızla siyasallaşmasıyla aşmaya çalışan ülkede popülizmin etkilerini görmek mümkündür. Çeşitli yaklaşımlarla farklı şekilde tanımlansa da genel anlamıyla popülizm siyasetin bilindik oluşumlarına, bunların şekillendirdiği yakın geçmişe genel bir tepkiyi ve elitlere karşı halkın sesini daha fazla duyurmak adına dağıntı arayışları barındırır (Woods ve Wejnert [Eds.], 2015; Mudde, 2004; Canovan, 1999; Stavrakakis, 2014). Son yıllarda İtalya'da M5S ve Lega'nın yükselişleri, halkın gerçekten temsil edilmediği iddialarıyla temellenmiştir. 2018'de bu iki partinin seçimden zaferle çıkması, popülizmin merkez siyasete yaklaşması olarak görülebilir.

Bu değişimler popülizm ve liberal demokrasi krizi bağlamında değerlendirilecektir. Yazının argümanı, İtalya örneğinde demokratik tartışmanın devam ediyor oluşunun demokrasiyi otoriterleşme eğiliminden koruduğudur. Öte yandan popülizmin merkez siyasette gittikçe belirleyici olduğunun altı çizilecektir. M5S ve Lega örneklerinde olduğu gibi popülist siyasetin yükselttiği yeni aktörlerin geçireceği eğilim kadar sosyal

demokratların da bu süreçte nasıl tavır ve program geliştireceği, demokrasinin seyrini fazlasıyla belirleyecektir. Bu kritik aşama, demokrasinin otoriter veya çoğulcu çizgide kalıp kalmayacağına dair tartışmayı da içinde barındırmaktadır. Çalışmanın kısıtları gereği, bu yöndeki teorik tartışma daha sınırlı verilecek olup, İtalya örneklerindeki yansımalarına bakılacaktır.

Çalışmada öncelikle 1990’lardan itibaren yaşanan kimi temel siyasi ve hukuki gelişmelere değinilecek ve 2010’larda bu yazının konusu olan aktörlerin yükselişine neden olan siyasi zemin ana hatlarıyla ortaya konacaktır. Bu süreç, 1994’ten 2000’lere ve 2000’ler alt başlıklarıyla, seçim sonuçları ve hükümet oluşumları ekseninde verilmektedir. Ardından yakın geçmişin siyasi krizlerine tepki olarak yükselen M5S ve Lega’nın oluşumları, yükselişlerindeki temel etkenler ve popülizm bağlamındaki farklılık ve benzerliklerine odaklanılacaktır. Bu başarı, aynı zamanda sosyal demokratların düşüş trenine karşılık gelmektedir. Sonraki başlıkta, sosyal demokratların Renzi liderliğinde yeniden toparlanma süreçleri ve yakın dönemdeki parti içi gelişmelere yer verilmektedir.

1990’lardan 2000’lere Sürekli Değişim Arayışı

İtalya, faşizm deneyiminin ardından 1946’taki referandumla onaylanan ve 1948’te yürürlüğe giren anayasayla cumhuriyet haline gelip İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden şekillenen Avrupa’nın bütünleşme çabalarında yer almıştı. NATO’nun, Avrupa Kömür Çelik Topluluğu’nun, Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun kurucu üyesi olan ülke, Birleşmiş Milletler’in de 1955’ten itibaren üyesi oldu. Liberal demokrasinin temel kurumları ve işleyişini hukuki sistemine yerleştiren ve serbest piyasa ekonomisi üzerinden ticari bağlantılarını yeniden kurmasına rağmen “İtalyan tarzı demokrasi” (LaPalombara, 1989), hiçbir zaman demokratik örneklerin en iyilerinden biri olarak gösterilmedi. ‘Kriz’ ve ‘geçiş’ kelimeleri, İtalya üzerine yapılan çalışmalarda sıkça kullanılmaktadır. Bunun temel nedeni karar-verme mekanizmalarının kişisel etkileri aşamaması, belli partilerin denetiminden çıkmaması ve liberal demokrasilerin beklediği uzlaşma fikrinin uzun vadeli hale gelmemesidir. Özellikle parti sisteminin istikrarsızlığı ve bölünmüşlüğü bu noktada etkilidir (Sartori, 2005, s. 88; Tarrow, 1977, 193-195). Son yıllarda sıkça değiştirilen seçim yasalarıyla birlikte iyice karmaşık hale gelen bu denge(sizlik), sistemin belli merkezi aktörler etrafında ilerlemesini engellemektedir. 1994 sonrası dönemde değişen ve değişmeyen yanlarıyla kutuplaşmış çoğulculuk, iç ve dış tartışmaların etkisiyle parlamento ve bürokrasi gibi kurumların tıkanmasıyla ve sistem-karşıtı partilerin merkezi konuma gelmesiyle devam etmektedir (Ignazi, 2017, s. 262-265; Fabbrini, 2000, s. 174-176).

Ülkede yerel aidiyetler her dönem belirleyici güç olmuştur. Bunlar ayrılıkçı hareketlere dönüşmese de kültürel ve siyasi farklılıkların öne çıkmasında kritik önemdedir (Partridge, 1998, s. 47-48). Başta zengin, endüstriyelmiş Kuzey ile göç trafiğine açık, kozmopolit ve görece fakir Güney bölgeleri arasındaki ekonomik ve kültürel farklar, ülkenin kutuplaşması açısından en önemli veridir. Katolikliğin belirleyici ve birleştirici bir güç olmasının yanı sıra merkez sağ ve solda farklı siyasi yorumları mevcuttu. Faşizmle mücadele içinde güçlenmiş ve belli bölgelerde, özellikle Emilia-Romagna ve Toscana’da güçlü olan sosyalist/komünist gelenek de siyasetin önemli hatlarından oldu. Merkez Roma’nın yeniden kurmaya çalıştığı siyasi düzen, tarihsel anlamdaki bu ayrışmaların gölgesinde ilerledi (Spotts ve Wiesser, 1986, s. 10-15; Partridge, 1988, s. 1-24).

Genel hatlarıyla değerlendirmek gerekirse ülke siyasetinin 1945 sonrasındaki hegemon gücü Hristiyan Demokratların (*Democrazia Cristiana*, DC) kontrolündeki demokrasi, geleneksel ve modernize edici güçlerin çekişmeleri, çeşitli gizli anlaşmalar ve uygulanamayan reform girişimleri içerisinde sorunlu bir yapıya sahipti (Bull ve Rhodes, 1997, s.3-4; Newell, 2010, s. 2-4)¹. *Partitocrazia* olarak adlandırılan parti kontrolündeki siyasal sistem, özellikle DC ve ittifak kurduğu kesimlerle ile üst üste binmekteydi (Gilbert, 1995). Bir tür devlet kapitalizmi şeklinde işleyen sistemde DC, sorun çözemeyen demokratik işleyişi ve güçsüz kurumsal yapıyı kontrol eden bir köşe taşı gibi işledi. Öte yandan bu rolüyle kamu kaynaklarının kontrolsüz kullanımında ön plana çıktı (Baldini, 2015, s. 179-180). Kamu kaynaklarının verimli kullanılmaması, zamanla siyasal ve hukuki tartışmaların temeli haline gelip bölgesel farkları belirginleştirirken özellikle Güney'deki mafyatik oluşumların varlık sebebi oldu (Spott ve Wieser, 1986, s. 20).

Bu çerçevede İtalya'da ulusal birlik ve hukukun üstünlüğü fikrinin, elitlerin, partilerin ve kurumların krizleri çerçevesinde tam anlamıyla kurulamadığı söylenebilir. Bu da demokratik sistemi sorunlu işlemeye yatkın hale getirdi. Soğuk Savaş boyunca gücünü koruyan sol ve sosyalist gelenek ve partiler de küreselleşme dönemindeki değişimlerden fazlasıyla etkilendi. 1970'lerden itibaren güçlenen neoliberalizmin piyasacı etkileri ve düşüşe geçen refah devleti ilkeleriyle birlikte İtalyan ekonomisi ve siyaseti, bir türlü tamamlanmayan geçiş sürecinin içinde kaldı. İtalya'da zaten kurumsallaşamayan demokrasi, Avrupa'nın Soğuk Savaş sonrası ilk büyük genişleme hamlesi Maastricht Anlaşması ve devamında Euro para birimine geçişle birlikte 1990'larda uluslararası etkilere daha açık hale geldi (Bull ve Rhodes, 1997, s. 3-5). 1990'ların başında ekonomik yozlaşma ve yolsuzluk tartışmaları, bunun siyasete yansımaları, küreselleşmenin getirdiği ekonomik etkiler, 11 Eylül sonrası dönemin güvenlik bağlamında şekillenen hegemonik ilişkileri, göçmen akını, Avrupa Birliği'nin yaşadığı iç tartışmalarla birlikte İtalya siyaseti, krizleri yönlendiren değil onların yönlendirdiği bir ülke haline gelmiştir. İtalya iç siyasetinde Berlusconi sonrası dönemin merkez aktörlerini ararken uluslararası siyasette belirleyici konumunu kaybetmektedir. Öte yandan ülkede demokratik tartışmayı durduracak bir çoğunluğun kurulamaması onu Doğu Avrupa tarzı popülist/otoriter demokrasi çizgisine de savurmamaktadır.

Aşağıda temel siyasi gelişmelerine hızlıca değinilecek olan 1994 sonrası süreç, İtalya siyasetinin önemli kırılma noktasıydı. Nisan 1992'de başlayan yolsuzluk soruşturmalarında pek çok iş adamı ve siyasetçi gözaltına alındı. *Mani Pulite* (Temiz Eller) adı verilen yolsuzluk soruşturmalarıyla ülkedeki siyasal sistem *Tangentopoli* (Rüşvet Ülkesi) olarak adlandırılmaya başlandı. Önemli tartışmalar içerisinde 1945 sonrası dönemin, Birinci Cumhuriyet'in, belirleyici uçları DC ile Komünist Parti'nin (PCI) 1990'larda çözülmesi ile sembolize olan siyasal dönüşüm süreci, kurulan yeni partilerle hızlandı. DC ve PSI/PCI'nin 1970'lerde kurduğu, özellikle 1976'daki "tarihsel uzlaş" diye nitelendirilen koalisyon(lar) parti kontrolündeki siyasal sistemin temelini oluşturmuştu. Bu geçiş sürecini lehine çevirmesi beklenen merkez sol İtalyan Sosyalist Partisi'nin (*Partito Socialista Italiano* PSI) de benzer şekilde dağılması aşağıda değinileceği gibi yeni siyasi hatlar kurmuştur. Bombalı suikastler ile kanlı hale gelen değişim gerginliği, yeni seçim yasası ve büyüyerek ilerleyen yolsuzluk soruşturmaları, 1994'ten sonra siyasette yeni bir ismin, medya patronu Silvio Berlusconi'nin yükselişine sahne oldu.

1 Newell bu tarz ayrışma ve bölünmelerin demokrasi için normal olduğu kanaatindedir.

Yaşanan krizde İtalya Merkez Bankası başkanı olan Carlo Azeglio Ciampi'nin teknokrat hükümeti, Berlusconi dönemi öncesi geçiş görevini gördü. Ciampi daha sonra 1999'da cumhurbaşkanı oldu. 1993'te değişen yasalar ve dağılan eski partilerin yanı sıra yeni kurulan *Forza Italia*'nın (Haydi İtalya) lideri Berlusconi ile birlikte ülkede İkinci Cumhuriyet döneminin başladığı varsayılır (Silveri, 2015, s. 191-194). 1993'te Materalla reformu adıyla bilinen yasayla 1946'dan bu yana süren seçim sistemi değiştirilmiş ve çoğunlukçu sisteme daha yakın olmak üzere nisbi temsil ile çoğunlukçu sistemin karması oluşturulmuştu. Bu yenilik iki parti sistemini aşarak halkın görüşünün meclise daha fazla yansması amacını güderken koalisyonların oluşumunu ve partilerin işbirliği yapmasını gerekli kılıyordu (Partridge, 1988, s.41).

1990'larda yeniden şekillenen siyasi yelpazede yeni partiler, yeniden kurulan dengeler, anayasal düzenlemeler ve seçim yasası değişiklikleri tam anlamıyla değişim yaratmamıştır (Partridge, 1988, s. 146-147; Newell, 2010, s. 40-41; Fabbrini, 2000, s. 173). Diğer deyişle Birinci ve İkinci Cumhuriyet arasında köklü bir fark yoktur. Sistemdeki aktörler değişse de yapının zayıflığı sabit kalmaktadır. Burada özellikle Anayasal değişimler için gerekli çoğunluğun ve uzlaşının sağlanamamasının önemli faktör olduğu söylenebilir. Sürekli bir değişim isteğinin varlığı İtalyan siyasetinde bugün de devam etmektedir. Önceki dönemlerden bu yana yapılan çeşitli yasal değişiklikler partilerin kontrolündeki sistemi vatandaşlara ve siyasetçilere bırakmak arzusunu içerse de zayıf hükümetler, parti kontrolü, devlete güvensizlik gibi eşikler aşılamamaktadır. Reformların ne tam olarak bir kopuş yarattığı ne de amacına ulaştığı vurgulanmaktadır (Spott ve Wieser, 1986, s. 19; Bull ve Newell, 2005, s. 19). Kısacası bitmeyen geçiş dönemlerinin, İtalyan siyasetinin normal haline geldiği söylenebilir.

1993 seçim yasası değişikliği sonrasında partiler ve özellikle farklı kesimlerden oy alacak, 'herkesi yakala' (*catch-all*) niteliğindeki merkez parti kavramı güçsüzleşirken iki kutuplu koalisyonlar ve koalisyon pazarlıkları güçlendi. Uzun dönemli stratejiler ve program geliştirmek mümkün olmadı; bunun yerine dönemsel etkilerin ön plana çıktığı birliktelikler kuruldu. Önceki yılların DC-PCI/PSI denklemindeki sol-sağ kutuplaşması önemli derecede değişse de muhalif olmak ya da yönetmek, sadece koalisyonun içinde olup olmamakla ilgiliydi (Bull ve Newell, 2005, s. 52). 2005'te yeniden seçim yasası değişikliği gündeme geldi ve bu kez Calderoli Yasası adıyla bilinen değişimle, demokratik meşruluğu artırmak ve vatandaşların etkisini ortaya koyacak çoğunluk hedefiyle seçimler daha karar-verici ve yarışmacı çizgiye getirilirken daha büyük seçim ittifaklarının önü açıldı (Regalia, 2015, s.139).

Ancak değişim burada bitmedi. Seçim yasası 2013 ve 2017'de de yine çeşitli değişikliklere maruz kaldı (Floridia, 2018, s.112-115). Bu süreçte gerçekleşen referandumlar da siyasi tartışmaların şekillenmesini sağladı. Bu referandumlardaki ayrışmalar kadar İtalyan siyasetinde etkili olan bölgesel seçimler ve Avrupa Parlamentosu (AP) seçimleri de genel seçimlerden sonra siyasal pazarlıkların ve kutupların yenilenmesinde etkili olmaya devam etti. Bu tartışmalar sadece kurumsal çerçevede değil demokrasiden ne anlaşılacağı üzerine normatif bir boyuta dönüşmüştü. Diğer bir deyişle halkın ne olduğu, nasıl yöneteceği, temsilcileriyle kurduğu ilişki gibi boyutlar öne çıkmaya başladı. Yeni partiler bu bağlamda şekillendi ve güçlendi. Bu detaya M5S ve LN örneklerinde yeniden değinilecektir.

1994'ten 2000'lere

1994 sonrası dönem, 2000'de Euro'ya geçişle birlikte ekonomik açıdan yeni bir başlangıçtı. Bu geçiş önce 1970'lerden bu yana süren tartışmaların sona erdiği, ulusal bütünlük sağlamanın ve uluslararası arenada daha iyi bir konum almanın eşliği olarak görüldü. Ancak ilk Berlusconi hükümeti bir yıldan az sürdü. Kurulmasından 4 ay sonra iktidara gelen Forza Italia liderliğindeki koalisyonunda, bölgesel olarak güçlü ve aşağıda da değinilecek olan LN ile neo-faşist eğilimleri simgeleyen Ulusal Birlik partileri de yer alıyordu. Hristiyan Demokrat geleneğin mirasçıları olarak kendini gösteren bu eğilimlerle oluşan sağ-birlik koalisyonu, seçim öncesi anlaşmaya uyulmadığı gerekçesiyle LN tarafından bozuldu. Yeni hükümet önceki koalisyonun Hazine Bakanı Dini tarafından kuruldu. Bu hükümet, sol partilerin desteğini alan bağımsız isimlerden oluşan teknokratlar hükümetiydi. Ancak 1995'te Meclis'teki çoğunluğu kaybetmesi üzerine seçimler 1996'da yenilendi (Chiamonte, 2018). Diğer deyişle 1990'ların ikinci yarısı benzer krizler ve istikrarsızlıklarla devam etti.

Siyasi liderlere yönelik güvensizlik, İtalya'da sık sık teknokratik hükümet kurulmasının temel nedenlerinden biriydi. Tarafsız olacağı varsayılan ve var olan partilere üye olmayan kişilere bu yönde yetki verilmesi, seçilmiş temsilcilere dayalı demokrasinin tam olarak yerleşmediğinin göstergesidir. Tarihsel ve yapısal sorunları bulunan demokratik ortama, Euro'ya geçişle iyice belirgin hale gelen ekonomik krizler de eklenince, özellikle ekonomistlerin bu noktada çözüm için öne çıktığı görülür. Yasalara uyma eğiliminin düşük olması, devam eden yolsuzluk soruşturmaları ve bunun siyasi alana yansımaları ile sonraki süreçte hukukçu isimler de bu tarafsızlığı sağlayacak kişiler olarak tercih edildi.

1996'da solun yeni bir birlik kurma çabaları sonuç verdi ve Zeytin Ağacı (*L'Ulivo*) koalisyonu birinci oldu. 1970'lerdeki DC hükümetlerine verilen sol desteğe benzetilerek Merkez-Sol olarak nitelendirilen (Berselli, 2001, s.3-5) Zeytin Ağacı koalisyonunun büyük ortağı 1991'de PCI'nın devamı niteliğinde kurulan Solun Demokratik Partisi (*Partito Democratico della Sinistra*, PDS) idi. Ancak birlik başbakan adaylığı için, partili olmayan ekonomist ve Katolik eğilimleri olan Romano Prodi'yi seçti (Parker, 2018). Prodi başbakanlığında kurulan koalisyon yine çeşitli bakanlıkları teknokratlara verdi. Örneğin Hazine Bakanlığı Ciampi'ye verildi. Prodi hükümeti çoğunlukla Euro'ya geçiş sürecindeki ekonomik düzenlemelere odaklandı (Silveri, 2015, s.193-194). 1998'te Meclis'teki desteğini kaybedince bu hükümet dağıldı. Prodi, 1999-2004 arasında AB'nin temel organlarından Avrupa Komisyonu'nun başkanı oldu.

2001'e kadar Zeytin Ağacı koalisyonunun liderliğinde, çeşitli partilerin destek verdiği ya da desteğini çektiği üç koalisyon daha kuruldu. PDS'nin dönüştüğü Sol Demokratlar'ın (Democratici di Sinistra, DS) lideri olan D'Alema başbakanlığında iki ve Giuliano Amato'nun başbakanlığında bir koalisyon hükümeti kuruldu. Ancak bu dönem AB'ye uyum bağlamında İtalya için sancılı bir ekonomik geçiş oldu ve sosyal demokratlar güç kaybetti. Berlusconi'nin güçlenişi sosyal demokratların bu başarısızlığının ardından gerçekleşti.

İç siyasetteki bitmeyen krizhali, dış siyasetteki gelişmelerden fazlasıyla etkilenmekteydi. Silveri'ye göre (2019, s.395-398) İtalya, Soğuk Savaş sonrası dönemin ekonomik ve siyasi geçişlerine hazırlıksız yakalanmıştı. Tabii burada ülkedeki sistemin ekonomik, yapısal ve konjonktürel krizlerini birlikte düşünmek gereklidir (Bull ve Rhodes, 1997, s.5-10;

Fabbrini, 2013, s.423). Sistemin düzenli işlememesinin farklı boyutları bulunmaktadır. Bunlar siyasal düzene, demokratik yarışma ve tartışma işleyişinin olmasına rağmen uzun vadeli uzlaşma eğilimlerinin düşük olması şeklinde yansımaktadır. Merkezde uzlaşmanın sağlanamamasının, daha radikal söylemlerin güçlenmesine neden olduğu iddia edilebilir.

2000'ler

2001 seçimlerinde Berlusconi'nin dönüşü daha güçlü oldu ve Forza Italia görece istikrarlı bir hükümet trafiğiyle 2006'ya kadar iktidarda kaldı. Merkez-sağ güçleri birleştirdiği Özgürlükler Evi adlı koalisyonun liderliğini yapan Berlusconi'nin Forza Italia'sı özellikle ilk koalisyonla yakın dönemin en uzun süreli yönetimini gerçekleştirdi. İlk döneminde 1990'ların krizinde yükselen ve halkın sesi olmak için 'göreve atılan' medya patronu Berlusconi, ikinci döneminde artık yerleşik siyasetin aktörü haline geldi.

2001'de Zeytin Ağacı koalisyonun liderliğini yapan Roma Belediye Başkanı Rutelli ile sol/sosyal demokratlar önceki dönemdeki sıkıntılarının mirasını yaşadı. Koalisyon içindeki partiler arası dengelerin ve partilerin kendi iç çatışmalarıyla, merkez-sol hükümetin arkasından bir merkez-sağ iktidarın gelmesi kaçınılmaz olmuştu (Hellmann, 2018). Sol/Sosyal demokrat ittifakın Berlusconi karşısında kişisel bir figür çıkarmaması kadar, 2000'lerin başında Avrupa'da sosyal demokrasinin dönüşümü de etkili oldu. İngiltere ve Almanya başta olmak üzere sosyal demokrasinin yenilenme çabalarıyla neoliberal değerlere yaklaşması ve bu süreçte kitlelerle ya da sendika gibi örgütlerle bağının zayıflaması da uluslararası değişim olarak İtalya'ya da yansdı. Aşağıda değinilecek olan sol/sosyal demokrat çizginin yeniden toparlanma süreci, bir yandan hızla değişen uluslararası siyasal ve ekonomik gelişmelere yönelik program geliştirme bir yandan da siyasette giderek artan kişiselleşme eğilimleriyle baş etme noktalarında zorlandı.

2001 sonrası süreç, tabii ki 11 Eylül saldırıları etkisiyle ABD'nin güvenlik perspektifli dış müdahalelerin yoğunlaştığı bir dönem olmuştu. Berlusconi liderliğindeki İtalya, ABD'nin müdahalelerine onay verdi. Bu süreçte, 8 ülke lideriyle 30 Ocak 2003'te "Avrupa ve Amerika Birlikte Durmalı" başlıklı makaleye imza attı (globalpolicy.org, 2003) ve devamında ülkenin askeri güçleri 13 Mart'ta başlayan bombalamalarda yer aldı. Bu durum ülkede önemli tartışmalara neden oldu.

Esasen o dönem ülke siyaseti çoğunlukla onun kişisel bağlantılarıyla ve etkisiyle ilerledi. Bölünmüş ve kaygan işbirliklerine dayanan İtalyan parti sisteminin etkisiyle, kişisel figür olarak partisinden çok Berlusconi'nin yönettiği bir ülke vardı. İş hayatı, çalışma ve yaşama biçimiyle siyasal çizgisi ve söylemleri birbirine geçerken "kişisel parti" kavramına oturan bir çizgide kurum, prosedürler ve siyasi kültür ayrımları da ortadan kalkıyordu (Musella, 2014, s.224-225). Bu hem İtalya'nın kurumsallaşmamış demokrasisi hem de dönemin yükselen neoliberal değerleri için çok şaşırtıcı değildi. Devletin şirket gibi yönetilmesi fikrinin, kişisel girişimlere/risklere/sorumluluklara yüklenen özel anlamla dönemin güçlenen neoliberal çizgisiyle uyum olduğu söylenebilir.

2006'da yenilenen seçimlerde, Zeytin Ağacı koalisyonu bu kez Birlik (*L'Unione*) adıyla daha da genişleyip yeniden yerel siyasete dönen Romano Prodi liderliğinde birleşti. Merkez-sağ Özgürlükler Evi (*La Cassa Delle Liberata*) adıyla toparlayan Forza Italia ile hemen hemen aynı oyu alsalar da değişen seçim yasası sayesinde, yasaya muhalif olan sosyal demokratlar daha fazla sandalye kazandılar. Ancak bu az farkla zafer,

Prodi hükümetinin uzun süre yaşamasını sağlayamadı ve 2008'te yenilenen seçimlerde Berlusconi, yeni partisi Özgürlüğün Halkı (*Popolo della Liberta* PdL) öncülüğündeki merkez-sağ koalisyonla birinci oldu. Bu kez daha az sayıda (3) parti ve yine LN koalisyonunda yer almaktaydı. 3 yılı aşkın görevde kalan 4. Berlusconi hükümeti, 2008 ekonomik krizinin etkilerini hissetti. Yolsuzluk soruşturmalarının kendisine ve partisine uzanması karşısında sandığın ve seçimlerin gücünü hatırlatan Berlusconi, tipik bir sağcı lider görünümündeydi. Öte yandan hukukçuların halktan topladığı sempati de gün geçtikçe arttı. Bütçe görüşmelerindeki başarısızlık nedeniyle istifa eden Berlusconi'nin yerine, ekonomist Mario Monti liderliğinde yine bir teknokratlar hükümeti kuruldu (Silveri, 2015; 2019).

Monti'nin AB eğilimli teknokrat hükümeti muhalefet nezdinde demokratik meşruiyet krizi olarak yansıtılırken borç krizinin ve kemer-sıkma politikalarının damga vurduğu 2010 sonrası süreçte, yeni oluşumların merkezi konuma geldiği görülebilir. 1990'ların geçiş sürecine benzeyen 2010'lar, Berlusconi tarzı liderin eksikliğini hissedildiği bir dönemdi. Daha önce DC ile işbirliğine çekinceli kalan ancak Forza Italia hükümetlerinde yer alan LN'nin, 2008'te değişen ismiyle Lega'nın ve sistem-karşıtı tepkiyle ortaya çıkan M5S'nin yükselişleri, 2013 sonrasında İtalyan siyasetini belirledi. Yeniden toparlanmaya çalışan sosyal demokratlar, DS'nin dönüştüğü Demokrat Parti (PD) ile sıkça değişen liderlere rağmen 2013 seçimi sonrası 3 kez geniş katılımlı hükümet kursa da tam anlamıyla süreci yönetemedi. Aşağıda yeniden değinilecek olan merkez-solun toparlanma çabası, bu kez Lega ve M5S ile olan çekişmeye sahne oldu. 2010'larda bir yandan elit karşıtı popülist söylemler bir yandan da demokratik siyasete yönelik tartışma gündemdedi. İtalyan siyaseti 1990'ların sonlarından itibaren belirleyici olan AB'nin ve ABD'nin artan etkisi ile 2010'lardan itibaren özellikle göçmenlik ve ekonomik krizler bağlamında şekillendi. Başta göçmenlik olmak üzere bu krizler, özellikle AB ile olan çekişme bağlamında, egemenlik hakları ve demokratik meşruiyet krizi bağlamında bir iç gündem yarattı (Gattinara, 2017; Fiore, & Ialongo, 2018).

Çalışmanın konusu açısından İtalya'da 1990'ların ortası ve 2000'lerin başında geçirilen süreçte, küreselleşmeyle birlikte demokrasinin güçleneceği beklentisinin işlemediği sonucu çıkarılabilir. Sosyalizmin çöküşüyle kapitalizme entegre bir demokrasinin rekabet, yarışma ve açıklık kavramlarına yaslanarak daha iyi işleyeceği düşüncesi, 1990'larda liberal demokrasinin zaferini ilan etmesini sağlamıştı. Ancak ekonomik, sosyal ve uluslararası sorunların kapitalizme bağ(ım)lı bir demokrasiyle aşılamadığı, Avrupa çapında farklı ülkelerde olduğu gibi İtalya'da da görüldü. Kitlelerin taleplerini yansıtacak demokratik prosedürlerin sadece seçim tekniklerine ve sandık sonucuna indirgenmesinin yeterli olmaması, demokratik meşruiyet krizlerini yeniden hatırlattı. Seçilmiş temsilcilerin, parlamentolar, partiler ve diğer demokratik kurumların cazibesi azaldı. Bu kez devreye giren kavram, demokrasi dışında bir arayış değil ancak demokrasinin farklı yorumlarını yapan popülizm oldu. Aşağıda değinilecek olan örneklerde, merkez siyasetçilere tepkilerle kendini kuran oluşumların halkı yozlaşmış elitler yerine gerçekten halkın içinden insanların temsil etmesi iddiasıyla İtalya siyasetinin merkezi haline geldiği gösterilecektir. Bu yeni kriz, sistem karşıtlığının sistem içi oyuncuya dönüşmesinin gerginliklerini barındırır.

M5S ve Lega'nın Yükselişi

M5S (*Movimento 5 Stelle* – Beş Yıldız Hareketi), İtalya siyasetinin bir türlü aşamadığı krizine örnek verilebilir. Bu kriz, yukarıda değinildiği gibi, partilerin liderlere bağlı kurumsal yapısının ve belirleyici olamayan hukuki sistemin kişisel ve yerel bağları aşamamasıyla doğrudan ilgilidir. Ekonomik ve uluslararası değişim ve krizler de içeride sıkıntılı olan siyasetin kolay dağılmasını sağlamaktadır. Bütün Avrupa'da sosyal demokrasinin alternatif üretmemesiyle popülizm ve özellikle popülist sağ, küreselleşmenin dış etkilerine ve piyasaların gücüne karşı kitlelerin sesi olmaya başlamıştır. İtalya'da da M5S'nin partileşme ve iktidar yürüyüşü, bütün bu süreçlere yönelik heterojen genel tepkiyi bünyesinde toplayarak gerçekleştirmiştir.

2009'da resmileşen hareketin öncüleri Beppe Grillo ile Gianroberto Casaleggio, siyasetin dışında kişilerdi. Grillo oyuncu, komedyen ve blog yazarı; Casaleggio ise web tasarımcısı ve internet uzmanıydı. M5S de Grillo'nun blog yazılarıyla başlamış ve devamında bir internet örgütlenmesinin somutlaşmış halidir. 2005'ten itibaren sanal platformlardaki tartışmalar, buluşma ve sorunlar üzerine düşünme çağrıları zamanla 'Grillo'nun arkadaşları' adlı oluşuma dönüştü. Çeşitli kentlerdeki toplantıların ardından 2007'de hareket, katılımcı ve doğrudan demokrasi eksenli ulusal bir koordinasyon kurdu. Hareketin 5 temel kriteri, su, sürdürülebilir ulaşım, temiz enerji, temiz çevre ve sosyal hizmetler olarak belirlenmişti. 14 Haziran 2007'yi V-Günü (5 temel kriterle birlikte V For Vendetta filmi ve İtalyancada küfür içerikli *vaffanculo* göndermeleriyle) ilan ederek mitingler düzenleyen oluşum, devamında farklı sivil toplum kuruluşlarının desteğini alarak İtalya siyasetinde yolsuzluğa bulaşmış siyasetçilere karşı tepkinin merkezi haline gelmeye başladı (Di Maggio ve Perrone, 2019, s.470). Parti-karşıtı söylemleriyle vatandaşları kurumlarda yeniden aktif hale getirmek isteyen hareket, yerleşik olan her türlü kurum ve aktörü eleştirmekteydi. Böylece parlamenter sistemin kurumsallaşmış biçimlerini geleneksel olmayan bir yaklaşımla bozmak hedefindeydi (Bordignon ve Ceccarini, 2015, s. 469-470).

İletişim teknolojilerinin ve internetin artan etkisi ile ideolojilerin düşüşü ekseninde postmodern dönemin siyasal atmosferi, M5S'nin oluşumunda etkiliydi (Lanzone, 2015, s. 53-65). Diğer bir deyişle, partiler ve düşünceler arasındaki sınırların belirsizleşmesi, aktörlerin tanımlı rollerinin değişmesi, herkesin her şeyi yapabileceği düşüncesi ve tek bir kişinin bile önemli olduğu fikri gibi özellikler İtalyan siyasetinde bu oluşumda toplandı. Yerleşik ve eski tür partiler ile teknokrat isimlere karşı tabandan halkın müdahalesiyle şekillenen hareket, daha önce siyasette yer almayan kişileri siyasetin merkezine taşıdı. 'Herkesi yakala' (*catch-all*) ilkesi çerçevesinde yeni ve farklı bir merkez yaratmak isteyen, yerel sorunlardan başlayarak eski ve yerleşik toplumsal gerginlikleri yeni biçimlerde ifade etmeye çalışan M5S'nin başarısı, diğer popülist partilerden farklı olarak bunu sağ/sol denkleminde dayandırmadan yapmasıydı (Lanzone ve Woods, 2015, s.54-64). Her ne kadar partinin oluşum sürecinde katılımcıların daha önce merkez-solda siyaset yapmış ya da sol eğilimli Emilia-Romagna bölgesinden oldukları dikkat çekse de hareket/parti, kendini sol-sağ skalasında tanımlamamak için özellikle gayret gösterdi. Sosyal demokrasinin ve solun Avrupa (Birliği) etkisini ülkeye yerleştirmesi açısından

eleştirilmesi, burada partinin kendini solda konumlamaması açısından kritik noktalardan biriydi (Di Maggio ve Perrone, 2019, s.473-474).

M5S'nin yükseliş süreci, aynı zamanda yukarıda değinilen Berlusconi'nin düşüşü ve bölünmüş parti yapılarının uzun süreli koalisyon kuramadığı krizler bağlamında değerlendirilebilir. Bu siyasal fırsat yapısını iyi yöneten hareket, temsil krizini kendi bünyesinde toplayacak hamlelerle yükseldi. Ancak partinin sosyal hedefleri önceleyen ilkeleri, zaman içinde sert söylemler, şiddet yanlısı açıklamalar ve çeşitli iç krizlerle beraber sağ-popülizme kaydı. Kapsayıcılık hedefi yavaş yavaş ayrımcılığa dönüştü. Bu da partiye yönelik eleştirileri artırdı. M5S, Lega benzeri bir çizgiye yaklaşırken seçimdeki sayısal gücünü de ona kaptırmaya başladı. Özellikle 2018 seçimleri sonrası, aşağıda değinilecek olan, Lega ve PD gibi sistemin temel partileriyle kurdukları koalisyon hükümetleri partinin sistem-karşıtı çizgisinin sorgulanmasına neden oldu.

Seçim performanslarına bakmak gerekirse, 2009 yerel seçimlerinde açıkladıkları aday listesi ve Floransa Şartı olarak adlandırdıkları programla birlikte aktif siyasete giren M5S, AP seçimlerinde çeşitli adayları destekleyerek siyasal yarışta yerini aldı. Ekim 2009'da partileşen hareket, 2010 ve 2012 yerel seçimlerinde Sicilya başta olmak üzere kayda değer oylar aldı; kimi şehirlerde adaylarını seçtirme başarısı gösterdi. 2013 genel seçimleri bu noktada kritik eşik oldu. Çünkü diğer partiler çeşitli isimlerle ittifak kurarken M5S tek başına seçime girdi ve gerçek bir alternatif olduğunu iddia etti. Parti, merkez-sol ile merkez-sağ ittifakların ardından üçüncü olsa da, tek başına aldığı yüzde 25.56 oy ile gizli birinciydi. Bu seçimde parti lideri Grillo aday olmadı. 2014 AP seçimlerinde yüzde 21 oy oranıyla 17 temsilci kazanan partinin kurucu liderlerinden Casaleggio 2016'da öldü. Sonrasında 2018 genel seçimleri öncesi hareketin lideri, online yapılan önseçimlerle Luigi Di Maio oldu; Grillo ise partinin garantörü olarak kaldı. M5S bu seçimde yüzde 32 civarında oy alarak yine birinci oldu. Ancak bu oran tek başına iktidar için yeterli değildi.

2013'te meclise giren temsilcileriyle İtalyan halkının "5-Yıldızlık vatandaş" haline geldiğini iddia eden parti, kurulduktan birkaç yıl sonra yer aldığı koalisyon ortaklıklarıyla eleştirdiği parlamenter siyasetin içinde oldu. Partinin hareket ve arkadaş grubu olarak yatay nitelikteki özellikleri ile kurumsallaşma ve lider etrafında birleşme bağlamındaki dikey özellikleri birleşmeye başladı. İnternette televizyona kayan tarzları ve iç-tartışmaları ile gittikçe hibrid özellikler göstermeye başlayan M5S, parti-olmayan partiden normal bir partiye doğru geçiş eğilimleri göstermektedir (Bordignon ve Ceccarini, 2015, s.470).

Popülizmin dayandığı 'temiz/bozulmamış halk – yozlaşmış elitler/siyasiler' ayrımında (Mudde, 2004, s.541-543) M5S 'biz/onlar' denklemini, halk/siyasetçiler üzerine oturmuştu ve halkın siyasetçiler tarafından temsil edilmediği iddiasını dile getirmekteydi. 'Onlar' kategorisine ayrıca AB kurumları, Almanya gibi onun temel üyeleri; IMF, Dünya Bankası gibi küreselleşme sembolü kurumlar ve neoliberaler giriyordu. Özellikle 2008 ekonomik krizinin ertesinde ortaya çıkmalarının etkisiyle ekonomik elitler, finansal ilişkiler ve yolsuzluk/çürümüşlük vurgusu fazlaydı. Teknokrat hükümetin lideri ve uluslararası finans kuruluşlarının onayladığı ekonomist Monti, bu açıdan tipik bir düşmandı. Karşısında 'biz' kategorisi ise geleneksel siyasetin merkeze almadığı işsiz, fakir, göçmen ve ezilmiş geniş bir cepheyi kapsamaktaydı. Halkın siyasete girmesini ve müdahalesini, değişim için fırsat olarak görmekteydiler (Caiani, 2019, s. 241-242).

M5S için siyasetçi gibi olmadan siyaset yapmak, başta çevre gibi herkesin üzerinde uzlaşabileceği hassasiyetleri dile getirmek çıkış noktasıydı. Dolayısıyla temsil krizinin yarattığı alanı doldurmaya çalışan parti, henüz tam anlamıyla neyi nasıl temsil edeceğini şekillendirememiştir. Zamanla söylemlerinde çevreci vurguların ve dayanışmacılığın yerini egemenlik vurgusu, Avrupa-şüpheciliği ve sağ-popülizm eğilimleri almıştır. Partinin özellikle AP seçimlerinde İngiliz aşırı-sağ parti UKIP lideri Farage'ın koalisyonunda yer alması bu değişimin bir göstergesiydi (Di Maggio ve Perrone, 2019, s. 475).

Ekonomik kriz gündeminin yerini bıraktığı göçmen krizi karşısında başlangıçtaki sosyal söylemlerini terk eden M5S, göçmenlere doğrudan karşı çıkmaya da belirsiz bir tonda siyaset yapmaktadır (Caiani, 2019, s. 243). Dolayısıyla siyaseti radikal biçimde dönüştürmeyi hedefleyen başlangıçtaki söylemlerin yerini klasik söylemlerin alması olasıdır. Eski tür karizmatik liderlik ile yeni nesil tabandan iletişim becerilerini birleştirerek hızlıca güçlenen M5S'nin yerleşik siyaset ilişkileri içinde ne derecede 'normalleşeceği', farklı söylemlerini örgütsel yenilenme ve iç dönüşüm sürecinde ne kadar ayakta tutacağı belirsizdir (Tronconi, 2018).

Çalışmanın odaklandığı bir diğer örnek Lega, eski bir parti olsa da 2013 sonrası süreçte İtalyan siyasetinin krizi içinde merkezi konuma geldi. Lega'nın kökleri, İtalya'nın kuzeybatı bölgesindeki refah düzeyi yüksek Lombardiya'da özellikle Bergamo kentinde zaten var olan bölgesel özerklik talepleriyle ilişkiliydi. Birinci Cumhuriyet olarak bilinen faşizm sonrası dönemde ortaya çıkan *Movimento Autonomista Bergamasco* isimli hareket, Lega'nın temellerini atmıştır. *Mabismo* adıyla da anılan bu hareketin Roma merkezli birliğe karşı Hristiyan demokrat esintili yerellik, federalizm ve otonomi talepleri Bergama'nın 'diğerleri' tarafından işgal edildiği iddiasına dayanıyordu (Newth, 2018, s. 240-242). Hristiyan Demokratların bölgesel özerklik konusunda beklenen girişimleri göstermemesi ve partinin yolsuzluk skandalları sonrasında Lega, DC'nin alternatifini şeklinde kurumsallaşmaya başladı. Önce *Lega Autonomista Lombarda*, daha sonra *Lega Nord* adını alan hareket/parti, *leghismo* sıfatıyla kendi tarzını kurmaya başladı. 1980'lerde ayrılıkçı söylem, bölgeselcilikten çıkıp Umberto Bossi liderliğinde "tembel güneylilerin" ve yozlaşmış İtalya'nın eleştirilmesine, yolsuzluk gölgesindeki devlet yetkililerine öfkeye dönüştü. 1994'te ilk kez hükümette koalisyon ortağı olan LN, seçim dönemlerinde gelişen durumlara göre hızlı strateji değişimleri göstermiş ve heterojen eğilimlere sahip oldu (Passarelli, 2015, s.230; Diamanti, 2018, s.65). 1990'larda genişleyen Avrupa etkisi, göçmenlik ve ekonomik krizleri altındaki İkinci Cumhuriyet döneminde Salvini liderliğinde parti, Kuzeyli vurgusundan ayrılarak daha "ulusal"/"egemenlikçi" bir çizgiye geldi (Albertazzi ve ark., 2018, s. 645). Böylece aslında eski bir parti olsa da yeni söylemler geliştirerek yaşanan siyasal krizlerde belirleyici olmaya çalıştı. Diğer deyişle kriz ortamlarının belirsizliğini kendi lehine çevirmek için yeni pozisyonlar aldı. Merkez partilerin gücünü kaybetmesi, Lega'nın bu tarz manevralarla kendi konumunu bulmaya çalışmasında belirleyici etkendi.

Kuzey'in ayrılıkçı eğilimlerini sembolize eden söylemleriyle yola çıktığı İtalyan siyasetinde parti içi liderlik yarışının ardından 2013 sonrasında Matteo Salvini liderliğinde tıpkı M5S gibi hızlı bir yükseliş yaşayan (2018'ten sonraki ismiyle) Lega, 2018'te 5 milyondan fazla oy ile üçüncü parti halindeydi. Geçen on yılda yüzde 8-10 bandında dolaşan oy oranı böylece yüzde 17'ye ve meclis dağılımında yüzde 30'lara

kadar yükseldi. M5S tarafından yükseltelen karmaşık eleştiri yığınının zaman içinde Lega gibi köklü partilere kayması muhtemeldir ki 2019'da yapılan AP seçimlerinde Lega 9 milyona yakın oyla İtalya'nın birinci partisi olmuştur. Yukarıda değinildiği gibi Berlusconi hükümetlerinin ve seçim ittifaklarının sürekli katılımcılarından olan LN, Umberto Rossi liderliğindeki küçük ortak çizgisini Lega adıyla Matteo Salvini ile beraber merkez sağın liderliğine doğru geliştirmiştir. Bu durum İtalya'nın siyasal krizindeki arayışlara örnektir.

Salvini'nin liderliğindeki parti, Avrupa'da çeşitli örnekleri bulunan popülist aşırı-sağ parti tartışmalarının (Wodak ve ark. [eds.], 2013; Fennema, 2005) parçası haline getirmiştir. AB karşıtlığı, yakın dönemin özellikle AB'ye geçiş dönemindeki liderlerine tepki, küreselleşmeyle dış dünyanın egemenlik haklarını zedelediği vurgusu, daha uzak altın çağ geçmişine özlem ve yaşanan krizlerin sorumlusu olarak gösterilen yabancılar, göçmenler, farklı etnik gruplar gibi eksenlerde popülist sağın örnekleri Avrupa çapında artarken hükümete kadar yükselen örnekler mevcuttur (Albertazzi ve Mueller, 2013). Bu açıdan Batı Avrupa'da Almanya'da AfD, İngiltere'de UKIP gibi yükselen yeni partiler kadar Fransa'da merkez-siyasetin parçası *Front National* (yeni adıyla *Rassemblement National*) gibi örnekler ile karşılaştırılan Lega'nın yükselişi, bir yandan da radikalleşen sağ söylemlere sahip Doğu Avrupa'da Polonya'da PiS'i, Macaristan'da Fidesz'i de hatırlatmaktadır. Sağ-popülistler, demokratik yarışma ve seçim usullerini sahiplense de neoliberalizme dönüşmüş bir kapitalizmin yönlendirdiği uluslararası sistemin, ülkelerin kendi demokratik sistemini kurmasını engellediği düşüncesini öne çıkarır. Batı Avrupa geleneği içinde yer alan İtalya'nın Doğu Avrupa ülkeleri gibi sosyalizm geçmişi olmasa da liberal demokrasiye geçiş tartışmalarını tam olarak atlatılabildiği söylenemez. Lega'nın söylemleri bu noktada devreye girerek belirleyici olmuştur.

Lega aşırı-sağ partiler yerine, radikalleşen bir merkez-sağ geleneğe daha yakın görünmektedir (Passarelli, 2013, s.53-71). Kuzeyin özerkliği çizgisini ve Roma merkezli İtalya'ya tepkisini Brüksel merkezli AB karşıtlığına dönüştüren (Brunazzo ve Gilbert, 2017, s. 625-626) Lega'nın genel anlamıyla Avrupa'nın birlik fikrine, liberal değerlere ve yakın dönemdeki krizlerin nedeni olarak küreselleşmeye karşı pozisyon geliştirdiği görülmektedir (Albertazzi ve ark., 2018) Bölgesel yönetimlerde söz sahibi olan partinin ulusal seçimlerde güçlenip hükümetlerde yer alması partinin daha ılımlı hale gelmesini sağlamamıştır. Tersine oy tabanı gittikçe radikalleşmiştir. M5S'nin yarattığı gündemin Lega'ya yaradığı söylenebilir. Seçim başarısıyla iyice artan radikalleşme eğilimi, İtalyan siyasetinde eski oluşumlara yönelik öfke, değişim arayışı ve 2010'lardan sonraki dönemsel krizleri çözecek bir aktörün olmamasıyla yakından ilgilidir.

Lega, M5S'nin aksine popülist söylemlerini ekonomik ve siyasal eksenden ziyade kültürel zemine dayandırmaktadır. M5S'nin kapsayıcı heterojenliği, Lega'da dışlayıcı bir homojenliğe dönüşür. Partinin değişen söylemleri içinde 'diğerleri/ötekiler', İslam-karşıtlığı başı çekmektedir (Newth, 2018, s.245-249). Başta göçmenler, onların genişletilerek kategorileştirildiği Müslümanlar ya da beyaz olmayan ve Hristiyan olmayan herkes, 'onlar' kategorisinin başında gelir. İtalyan halkını dış etkilerden korumak vurgusu öne çıkar. Avrupa'yı ve Avrupalı elitleri de teknokratik, anti-demokratik, orta-çağ tiranları olarak tasvir ederler. Kıta Avrupasının ana hattı Almanya-Fransa karşısında Akdenizli kimliğiyle Avrupa siyasetinin güçlü bir belirleyicisi olamayan İtalya'da Lega, Avrupalı kimliğini 'biz' yerine 'onlar' kategorisinde görmektedir.

Bu açıdan Lega ve M5S Avrupa elitlerinin ve onların etkisinde olduğunu iddia ettikleri İtalyan elitlerinin karşısında ulusal bir arayışı sembolize etmektedir. Küresel güçlere karşı İtalyan halkının kendi gücüne dayalı oldukları iddiası, onları popülist çizgide ortaklaştırmaktadır. Sonuçta farklı popülizm eğilimlerini simgeleyen bu arayışların yolları 2018 seçimleri sonrasında keşişti. 2018 seçimlerinde yüzde 17 oy alan Lega ile yüzde 32 oy alan M5S, yüzde 19 oy alan sosyal demokrat ve sistemin partisi olarak gördükleri PD'ye karşı güçlerini birleştirdi.

Yakın tarihli çalışmalarda M5S ve Lega'nın yükselişiyle İtalyan parti sisteminin 2013'ten bu yana parti etkileşimi açısından daha belirsiz ve öngörülemez hale geldiği ve İkinci Cumhuriyeti sembolize eden iki-kutuplu sistemin yerini yeni kutupların aldığı vurgulanmaktadır (Emanuele ve Chiaramonte, 2020). Çalışmanın bağlamı açısından, bu iki partinin İtalyan demokrasinin değişimi ve bitmeyen geçiş süreci açısından önemli oldukları vurgulanabilir. Yeni bir demokratik işleyişin oluşup oluşmadığı şu noktada tartışmalıdır ancak siyasette yeni isimlerin belirleyici olmaya başladığı açıktır. Bu süreç henüz sistemik ve köklü bir değişim yaratamamakla birlikte demokratik tartışmanın boyutlarını genişletmiştir.

M5S ve Lega Hükümeti

2018 seçimleri sonrası M5S ve Lega, hukukçu Giuseppe Conte isminde uzlaşarak ve başbakanlığı yine siyasetçi olmayan bir isme vererek koalisyon hükümeti kurdu. “Değişim hükümeti” ismiyle, 58 sayfalık kapsamlı bir metinde uzlaşarak kurulan (partilerin logo renklerine ithafen) “sarı-yeşil hükümeti” (Giannetti ve ark., 2020, s.191), 5 bakanlığı partili olmayan bağımsız isimlere verdi. Birinci Conte hükümeti adıyla bilinen bu koalisyon 2019 AP seçim sonuçlarıyla hızlı bir krize girdi. Bu seçimlerde oy oranını artıran Lega, Conte'nin istifasını isteyerek yeni bir hükümet kurma talebinde bulundu. Farklı bağlamlarda gelişse de bölgesel seçimler ve AP seçimlerinin İtalya'da hükümetlere etki ettiğine daha önce değinilmişti. Bu seçimler seçmenlerin ikincil tercihlerinin ortaya çıkması ve partilerin ara dönemlerde güçlerini test etmek açısından önemli görülür.

2018'in tersine AP seçimlerinde oy oranları değişti. Yüzde 34 oy oranına ulaşan Lega ile yüzde 17 oy alan M5S'nin Conte başbakanlığındaki koalisyonu bu değişen dengeler nedeniyle 14 ay sürdü. Lega'nın yükselişinde Salvini'nin etkisiyle merkez-sağın liderliğine gelmesi ve partinin egemenlikçi vurguları öne çıkmaya başladı. M5S ise tek başına girdiği seçimde başarı gösterirken diğer partilerle işbirliği yapma ve hükümet kurma deneyiminde zayıflamış görünmekteydi. Partinin sağlam bir oy tabanı kuramadığı ve özellikle Kuzey bölgelerindeki oylarını kaybettiği ortaya konmuştur. Bu durum M5S seçmenlerinin Lega'ya doğru kaydığı tespitini beraberinde getirir (Chiaramonte ve ark., 2020, s.150-151).

Birinci Conte hükümetinin Haziran 2018-Ağustos 2019 arasındaki 14 aylık performansında ağırlıklı olarak kanun hükmünde kararnamelerle siyasa ürettiği; önceki dönemin PD hükümetlerinden farklı ve radikal bir değişim ortaya koyamadığı belirtilmektedir (Giannetti ve ark., 2020, 184-185). Ekonomik yatırımlar (örneğin Kuzeye yapılacak tren yolu projesi) ve 2020 bütçesinin detayları gibi parasal konularda zıt düşen hükümet ortakları, dış kaynak bulma konusunda da AB'ye muhalefet nedeniyle zorlanmaktaydı. AP seçim sonuçlarının yanı sıra kamuoyu yoklamalarında Lega'nın yükseliş trendinin devam ediyor oluşuyla Salvini, Cumhurbaşkanı'ndan meclisin

feshini ve yeniden seçime gidilmesini talep etti. Meşru hükümetin meclis içi anlaşmayla değil seçimde halktan alınacak yetkiyle gerçekleşeceği şeklindeki tipik sağ argümanı tekrarlayan Salvini'nin atağı başarısız oldu. Conte istifa etse de M5S'nin önerisiyle yeniden hükümet kurma görevini aldı.

İkinci Conte hükümeti, M5S ile PD koalisyonuyla 5 Eylül 2019'da kuruldu ve Lega hükümet dışı kaldı. “Sarı-kırmızı” şeklinde adlandırılan bu hükümete PD'in eski lideri Renzi'nin kurduğu yeni parti (*Italia Viva*) ile sol parti Özgür ve Eşit (*Liberi e Ugali* LeU) de destek verdi. Önceki hükümette Ekonomik Kalkınma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı yapan M5S lideri Di Maio, bu kez herhangi bir dış siyaset tecrübesi olmamasına rağmen Dışişleri Bakanlığı'na getirildi. Ekonomi Bakanlığı'na ise PD temsilcisi ve AP'de daha önce görev yapmış Roberto Gualtieri getirildi ve AB ile ilişkilerde daha ılımlı bir sürece adım atılmak istendi (Giuglano, 2020, s. 216). Bu noktada ekonomi ve dış ilişkiler eksenli söylemlerin etkisiyle iktidara gelen M5S'nin seçim öncesi çizgide kalmayacağı öngörülebilir. Özellikle Conte'nin partili-olmayan bağımsız/teknokrat isim olarak ikinci koalisyon içindeki yerini sağlamlaştırdığı, özellikle AB nezdindeki ilişkileri yeniden kuracak ana aktör haline geldiği söylenebilir. Conte hükümetine dair yapılan bir analizde (Cotta, 2020) önümüzdeki süreçte ana akım siyaset karşıtı ve sistemin önemli unsurlarından olan partilerin bir teknokrat liderliğindeki çelişkili görünen koalisyonunun, hem iç ilişkilerde hem de kamuoyundaki sayısal gücüne güvenen Lega tarafından fazlasıyla zorlanacağı vurgulanmaktadır.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, M5S ve Lega, Berlusconi sonrası İtalyan siyasetinin yeni merkezi olurken onların yükselişi, merkez-sağ ve solun düşüşüne sahne olmuştur. Popülist söylemin farklı boyutlarını ortaya koysalar da halktaki eski siyasetçilere karşı tepkiyi birleştiren bu iki parti, İtalyan siyasetinin son dönemlerini etkisi altına almıştır. Halkın siyasal ve ekonomik tepkilerini, ‘diğerleri/öteki/onlar’ etiketini genişleterek kendinde toplayan bu partilerin liberal demokrasinin uzlaşma beklentisini ne derecede karşılayacağı tartışmalıdır. İlk denemeleri oldukça kısa süren değişim programı sosyal demokratların müdahalesiyle yeni bir hükümete evrilmektedir. Bu süreç, popülizmin kısa süreli ve radikal hedeflerinin merkez siyasetin kurumsal ve uzun vadeli hedefleriyle ne derecede uzlaşacağı üzerinden şekillenecektir. Çalışmanın bağlamı açısından kritik nokta, girişte belirtildiği gibi, liberal demokrasi içi arayışın daha otoriter ve çoğunlukçu bir eğilime savrulup savrulmayacağıdır. Bu noktada sistemin eski gücü sosyal demokratların rolü de öne çıkacaktır.

İtalyan Solunun Lider Arayışı

2018 seçimleri, 2007'de kurulan PD için en kötü sonuçlara sahne oldu. Yüzde 18 oy alan parti, yüze 30'larda başladığı seçim yolculuğunda önemli derecede güç kaybetmiş oldu ve hükümet dışında kaldı. Esasen sosyal demokratların düşüşü sadece İtalya'ya özgü değildir. Almanya, İngiltere, Fransa İspanya, Yunanistan örneklerinde de merkez sol ve sosyal demokrat partiler yakın dönemde güç kaybederken yükselen sol ve sağ popülizmler, halkın taleplerini daha radikal önerilerle temsil etmeye başladılar. İtalya'da PD'nin düşüşü, 1990'ların sonu ve 2000'lerin başından bu yana sosyal demokrasiyi Üçüncü Yol ve benzeri isimlerle merkez-solu piyasacı çizgiyle uyumlu hale getirme perspektifiyle doğrudan ilgiliydi (Diamond ve Guiti, 2019, s.260-261).

Esasen sol gelenek, Hristiyan Demokratların karşısında İtalya'daki en önemli hat olmuştu. İtalyan Komünist Partisi (PCI) ile İtalyan Sosyalist Partisi (PSI), yüzyılın başına dayanan kökleriyle mecliste ve hükümetlerde temsil edildi (Belucci, 2015, s. 185; Conti, 2015, s. 200). Sistem dışında tutulmaya çalışılsa da halk desteği ve oy oranıyla PCI, reel siyasette Avrupalı diğer komünist partilerden daha fazla etkiliydi. Radikal bir devrimden ziyade parlamenter mücadeleyi tercih eden PCI özellikle Enrico Berlinguer liderliğiyle güçlendi ve Hristiyan Demokratlara dışarıdan destek vererek 1976'ta "büyük uzlaş" olarak bilinen koalisyonu kurdu. PCI, Berlinguer'in 1984'teki ölümünün ardından 1987 seçimlerinden sonra Soğuk Savaş'ın bitmesine paralel PDS'ye ve daha sonra DS'ye dönüştü (Abse, 2001, s.70-71; Salvati, 2016, s.8). Bettino Craxi liderliğinde yükselen PSI ise PCI'nın oy tabanını kendinde toplamak istese de yolsuzluk soruşturmalarına adı karışan yetkilileriyle 1990'lardaki dönüşüm içinde dağıldı. İki parti arasındaki gerginliklere rağmen başta Emilia-Romagna ve Toscana bölgeleri olmak üzere önemli oy tabanına sahip olan sol partiler, İtalyan siyasetinin önemli aktörleri oldu.

1990'ların başından itibaren parçalanmış sol, yukarıda değinilen sosyal demokrat ve liberal sol çizginin ağırlıklı olduğu Zeytin Ağacı ve Birlik adları ile çeşitli seçim koalisyonları oluşturmuştu. Bu süreçte İtalya siyasetinde D'Alema başta olmak üzere başbakanlık ve bakanlık pozisyonlarına kadar yükselen çeşitli isimlerin radikal sol gelenekle bağlantısı vardı. Ancak Prodi sonrasında bir lider etrafında toplanmakta zorlanan sosyal demokratlar sıkça parti ve lider değişikliği yaşadı. Sistemi reformist çabalarla değiştirme iddiası daha radikal değişiklikler vaat eden sağ ve sol popülist çizginin karşısında geriledi. İtalya'da sol daha iyi bir gelecek umudu yerine sistemin değişmeyen ve yozlaşmış çizgisine yakın görülmeye başlandı. Özellikle Avrupa ile ilişkilerde AB yanlısı tutumları, krizlerin dışarıdaki asıl sorumlusu olarak görülen Birlik'e yönelik tepkinin sosyal demokratlara yansımaya neden oldu.

2007'de DS'nin ve diğer bazı partilerle Hristiyan Demokrat geleneğinin sol kanadının birleşimiyle kurulan PD, Renzi'nin parti elitlerini ve partinin öncülüğünü reddeden halkçı görüşleriyle yeni bir çizgiye oturmaya çalıştı (Salvati, 2016, s. 10). O dönem yukarıda değinilen M5S'nin de yükselttiği siyasetçi-gibi-olmayan siyasetçi görüşünü sahipleniyor görünen Renzi, parti içi çekişmelerde ve liderlik yarışında kendini parti içinde "aykırı" (outsider) olarak gösterdi (Diamond ve Guiti, 2019, s. 253). Bu durum bir yandan da Berlusconi'nin 'farklı' çizgisi karşısında klasik siyasetin dışında bir imaj yaratma sürecinin parçasıydı. Partisinin geleneksel sistemin içinde olmasına rağmen Renzi'nin yenilik çabası kısmen işe yaradı. Renzi tipik bir lider olmak yerine kurum ve vatandaşlar arasında aracı görevi görmek istedi. Bu haliyle ABD tarzı gevşek parti liderliği, Sol ve Yeşil partilerin söylemleri, liberal sol çizginin etkisinde çoğulcu/popülist yeni bir çizgi yaratmaya çalıştı (Salvati, 2016).

M5S karşısında yenilgiye uğradığı 2013 seçimlerinde Ortak İyi isimli sol koalisyonla Pier Luigi Bersani liderliğinde seçime giren PD, Enrico Letta'nın başbakanlığında kurulan geniş tabanlı bir koalisyonla iktidar oldu. Parti, bir yıldan az süren Letta hükümetinin ardından 2,5 yıl süren Renzi ve 1,5 yıl süren Gentiloni kabineleriyle 2013-2018 arasında yürütmenin baş oyuncusu oldu. 2014'te Renzi ile AP seçimlerinde yüzde 40'lara yükselen PD, Berlusconi sonrasında merkezi temsil etme şansı yakalasa da bu kez M5S ve Lega'nın yükseliş trendini durduramadı. 2013 seçimleri sonrası Letta ve Renzi

hükümetleri, Berlusconi sonrası teknokrat hükümeti olan Monti'nin etkisini aşmaya çalışırken bu yeni muhalefetin yarattığı gündemlere cevap vermekte zorlandı.

Klasik sol-sağ denkleminin değiştiği ve yeni kutuplaşmaların olduğu bu süreçte, popülist ve geleneksel partilerin belirleyici olma noktasında çekiştiği, etkileri bugün de süren bir belirsizlik yaşanmaktadır. Kutuplaşmanın arttığı ancak ideolojik ayrımların net olmadığı, uygulama açısından (policy) belli konularda yaşanan çelişkili ayrımlar partiler arasındaki bölünmüşlüğü karmaşıktırdı (Ieraci, 2019). Partiler arasındaki bu belirsiz ayrımlar bazen çelişkili pozisyonlar alınmasına neden oldu. Letta'nın geniş koalisyonu ve Renzi'nin istifası da benzer kısa süreli anlaşmazlıkların ertesinde gerçekleşti. Yukarıda değinildiği gibi 2018 sonrasında M5S-Lega koalisyonunun dağılışı da AP seçimlerinin yarattığı yeni dalgaya denk gelmişti. Bu şekilde kısa süreli ve hızlı değişimlerin yaşandığı İtalya siyasetinde partilerin ve siyasi pozisyonların liderlerin etkisinde kalıp kurumsallaşmadığı ve kısa süreli çıkar çatışmalarının etkisinde kaldıkları gözlemlenebilir. Bu aynı zamanda ülkede istikrarlı karar alma mekanizmasının ve ortak noktalarda uzlaşma siyasetinin de güçlenemediğini göstermektedir.

Bu yükseliş ve düşüşlere karşı kurumsal bir alternatif geliştiremeyen PD, hızlı lider değişimleri yaşamaya devam etti. Yeni parti kuran (*Italia Viva*) Renzi sonrasında PD, Paulu Gentiloni ile 2018 seçimleri öncesinde hükümeti oluşturdu. Partide daha sonra liderlik görevini Maurizio Martina ve Nicola Zingaretti üstlendi. 2018 seçimleri sonrasında yukarıda değinilen Conte hükümetlerinin ikincisinde PD, Lega'nın yerine M5S ile hükümet ortağı oldu. Kısacası PD, lider açısından büyük sorunlar yaşarken programlı bir siyaset geliştirmekten uzak kaldı.

Sosyal demokratlar, 1990 sonrası süreçte AB'nin dayatması olarak düşünülen makroekonomik ve siyasi yapının yarattığı krizlerin sorumlusu görülmekteydi. PD'nin bu mirastan etkilendiği söylenebilir. Bunun üstüne 2008 sonrası ekonomik krizin etkilerini aşacak bir program ortaya koyamaması ve devamında göçmen-krizinin getirdiği popülist dalganın eleştirileriyle birlikte merkez siyaset önemli derecede güç kaybetmiştir. İspanya'da PSOE'nin Podemos karşısında, Yunanistan'da PASOK'un Syriza karşısında yaşadığı krizleri, İtalya'da da PD özellikle M5S karşısında yaşamıştır. Tarihsel anlamda gücünü aldığı kitlesel örgütlerle, toplumsal hareketlerle ve taleplerle bağlarını kaybettiği ölçüde sosyal demokrasi tepki nesnesi haline gelmektedir. Küresel ve bölgesel krizlere eklenen yerel ve örgüt içi siyasi tartışmalarla PD'nin sosyal demokrasinin genel düşüşünü İtalya örneğinde temsil ettiği görülebilir (Diamond ve Guiti, 2019, s.257-259).

Sonuç

Bu çalışmada ağırlıklı olarak 2009 sonrası süreçte M5S ile sembolize olan, daha sonra ona Lega'nın da eklenmesiyle ana akım siyasetin karşısında yeni alternatiflerin kendini gösterdiği gelişmelerle İtalyan siyasetinin son dönem krizleri aktarıldı. Özetlemek gerekirse İtalyan siyaseti iç ve dış sorunların ve gelişmelerin etkisinde sürekli dalgalanmakta; istikrarlı bir hükümet oluşturmakta zorlanmaktadır. Tarihsel bir mirası olan, kurumsal ve hukuki dalgalanmaları sürekli yaşayan Avrupa'nın önemli ülkesi İtalya'daki siyasi krizler, ulusal ve uluslararası siyasal krizlerin somutlaşmış halidir. 1990 sonrasındaki bölgesel ve küresel gelişmeler, İtalya'nın sağlam temellere dayanmayan siyasal alanını sarsmaya devam etti. AB'nin genişleme çabası, Anayasa taslağı, bunun

reddedilmesiyle oluşan tıkanıklık, 11 Eylül saldırıları ve devamındaki güvenlikçi perspektif, buna bağlı olarak demokrasinin geri planda kalışı ile yazıda bahsedilen otoriter partilerin yükselişi gibi yakın döneme damga vuran tartışmalar İtalyan siyasetine iç kriz şeklinde yansımıştır. Girişte belirtildiği gibi uzun bir geçmişe dayalı yapısal sorunları olan ülkenin demokratik siyasetteki bu iç krizleri, çalışmada boyunca yakın dönemde öne çıkan aktörlere odaklanarak analiz edilmiştir.

Berlusconi'nin Forza Italia, Özgürlükler Evi gibi oluşumlarıyla damga vurduğu 1990'ların ikinci yarısından sonra gittikçe kişisel hale gelen siyaset, M5S lideri Beppe Grillo, sağın küçük partisi Lega'nın yükselişini sağlayan Matteo Salvini gibi isimlerle yeni güçlü adını aramaktadır. Hristiyan Demokrat geleneğin güçlü olduğu ülkede sosyal demokratların bu çapta bir lider çıkaramaması kadar ortaya krizi açacak program koyamaması da onları üçüncü aktör konumuna getirmiştir. Partilerin dağılıp yeniden kurulması, sürekli değişen seçim ve hükümet koalisyonlarıyla İtalya'da Berlusconi-sonrası dönemin belirleyici gücünün netleşmediği görülebilir. Bu çerçevede M5S gibi sol-popülizme ve Lega gibi sağ-popülizme yakın partiler söylemsel açıdan güçlenirken henüz bunu sistemik bir dönüşüm yaratma noktasına getirememişlerdir. Başta AB olmak üzere dış siyasetin ülke üstündeki etkisini eleştiren popülist hareketler, halkın çıkarlarının kendileri tarafından ifade edileceğini söylemeler de bunun programlı bir stratejiye dönüşmediği görülebilir.

Girişte belirtildiği gibi bu durum aynı zamanda liberal demokrasinin içerisindeki çeşitli sorunları sembolize etmekteydi. Bunlardan ilki, temsil sorunudur. Bu sorunun kriz haline gelmesi, sıklıkla değişen hükümetler, radikal görüşlerin popüler olması, merkez siyasetin cazibesini kaybetmesi ve devamında artan protestolar ve eylemlerle gerçekleşir. İtalya'da bu süreçlerin tamamı kısa sürede yaşanmıştır. Avrupa'da, hatta Brezilya ve ABD gibi örneklerle dünya çapında tartışma konusu olan popülizm, post-truth, post-demokrasi, post-siyaset gibi kavramlar siyasetin içindeki krizin ve değişim arayışının örnekleridir. Kriz, bu değişim sürecindeki belirsizlik, yeni aktörlerin ortaya çıkması, kurumsal değişim ve uzlaşma noktalarının ortadan kalkmasıyla sembolize olur.

Sonuç olarak şu söylenebilir ki siyasetin hem söylemsel hem de hukuki ve kurumsal sorgulamalara maruz kaldığı İtalya'da 2000'lerin ilk 20 yılında demokratik tartışmanın hala güçlü olması onu otoriter demokrasilerin yükselişinden korumaktadır. Diğer bir deyişle yarışma, çekişme ve rekabetin önünü tıkayacak bir çoğunluk sağlanamamaktadır. İtalya'da farklı siyaset arayışları, en azından bugün için, siyaseti tıkamak noktasında değildir. Bu bir açıdan ülkeyi hala Batı Avrupa demokrasinin sınırlarında tutmaktadır. Doğu Avrupa'da görülen popülist dönüşüm henüz İtalya'da gerçekleşmemiştir. Bu noktada sosyal demokratların toplumsal hareketlerde kendini gösteren taleplere yönelik siyasalar geliştirmesi, demokrasinin popülist/otoriter bir dönüşüme uğramaması açısından önemlidir. İtalya'da siyasetin kişisel etkilerden arınması yakın dönemde zor görünse de neoliberalizmin piyasacı önerilerine karşı kapsayıcı halkçı programlar geliştirmek için tarihsel açıdan güçlü olan sosyal demokratların yeni müdahalelerine ihtiyaç görülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Abse, T. (2001). From PCI to DS: How european integration accelerated the 'social democratization' of the Italian left. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 3(1), 61-74.
- Albertazzi, D. & Mueller. (2013). Populism and liberal democracy: Populists in government in Austria, Italy, Poland and Switzerland. *Government and Opposition*, 48(3), 343-371.
- Albertazzi, D., Giovannini, A. & Seddone, A. (2018). 'No regionalism please, We are Leghisti!' The Transformation of the Italian Lega Nord under the leadership of Matteo Salvini. *Regional and Federal Studies*, 28(5), 645-671.
- Baldini, G. (2015). Christian Democracy: *The Italian Party*, In E. Jones ve G. Pasquino (Eds.), *The Oxford handbook of Italian politics*, (pp. 173-183), London: Oxford University Press.
- Belucci, P. (2015). Communists. In E. Jones ve G. Pasquino (Eds.), *The Oxford handbook of Italian politics*, (pp. 184-196), London: Oxford University Press.
- Berselli, E. (2001). The Crisis and transformation of Italian politics. *Daedalus*, 130 (3), 1-24.
- Bordignon, F. & Ceccarini, L. (2015). The Five-star movement: A hybrid actor in the net of state institutions. *Journal of Modern Italian Studies*, 20(4), 454-473.
- Brunazzo, M. & Gilbert, M. (2017). Insurgents against Brussels: Euroscepticism and the right-wing populist turn of the Lega Nord since 2013. *Journal of Modern Italian Studies*, 22(5), 624-641.
- Bull, M. & Rhodes, M. (1997). Between crisis and transition: Italian politics in the 1990s. *West European Politics*, 20(1), 1-13.
- Bull, M. J. & James L. N. (2005). *Italian politics: Adjustment under duress*. London: Polity.
- Caiani, M. (2019). The Populist parties and their electoral success: Different causes behind different populisms? The case of the Five-star movement and the League. *Contemporary Italian Politics*, 11(3), 236-250.
- Canovan, M. (1999). Trust the people! Populism and the two faces of democracy. *Political Studies*, 47(1), 2-16.
- Chiaromonte, A. (2018). The general elections of 21 april 1996. In Roberto D'alimonte ve David Nelken (Eds), *Italian politics: The Center-left in power*, London: Routledge.
- Chiaromonte, A., De Sio L. & Emanuele, V. (2020). Salvini's success and the collapse of the Five-star movement: The European elections of 2019. *Contemporary Italian Politics*, 12(2), 140-154.
- Conti, N. (2015). Socialist, Republicans and Radicals. In Erik Jones ve Gianfranco Pasquino (Eds.), *The Oxford handbook of Italian politics*, (pp. 197-210), London: Oxford University Press.
- Cotta, M. (2020). The Anti-establishment parties at the helm: From great hopes to failure and a limited resurrection". *Contemporary Italian Politics*, 12(2), 126-139.
- Di Maggio, M. & Perrone, M. (2019). The Political culture of the movimento Cinque Stelle, from foundation to the reins of government. *Journal of Modern Italian Studies*, 24(3), 468-482.
- Diamanti, I. (2018). The Lega Nord: From federalism to secession. In Erik Jones ve Gianfranco Pasquino (Eds.), *The Oxford handbook of Italian politics*, (pp. 65-83), London: Routledge.
- Emanuele, V. ve Chiaromonte, A. (2020). Going out of the ordinary, The de-institutionalization of the italian party system in comparative perspective. *Contemporary Italian Politics*, 12(1), 4-22.
- Fabbrini, S. (2020). Political change without institutional transformation: What can we learn from the Italian crisis of the 1990s?. *International Political Science Review*, 21(2), 173-196.
- Fabbrini, S. (2013). Political and institutional constraints on structural reforms: Interpreting the Italian experience. *Modern Italy*, 18(4), 423-436.
- Fennema, M. (2005). Populist parties of the right. In J. Rydgren (Ed.), *Movements of exclusion: radical right-wing populism*, (pp. 1-24), New York: Nova Science Publishers.
- Florida, A. (2018). Electoral systems and concepts of democracy: Electoral reform as a permanent policy issue in the Italian political system. *Contemporary Italian Politics*, 10(2), 112-131.
- Giannetti, D., Pinto, L. & Plescia, C. (2020). The first conte government: 'Government of change' or business as usual?. *Contemporary Italian Politics*, 12(2), 182-199.
- Giugliano, F. (2020). Between bragging and reality: Italy's confusing place in a changing world order. *Contemporary Italian Politics*, 12(2), 214-226.
- Gilbert, M. (1995). *The Italian Revolution. The End of Politics, Italian Style?*, Oxford: Westview Press.

- Hellmann, S. (2018). The Italian Left After 1996 Elections. In Roberto D'alimonte ve David Nelke (Eds), Italian Politics: The Center-Left in Power, London: Routledge.
- Ieraci, G. (2019). Re-shaping the political space: continuity and alignment of parties in the Italian parliament. *Contemporary Italian Politics*, 11(2), 158-176.
- Ignazi, P. (2017). Sartori's party system typology and the Italian case: The Unanticipated outcome of a polarised pluralism without anti-system parties. *Contemporary Italian Politics*, 9(3), 262-276.
- Lanzone, L. ve Woods, D. (2015). Riding the populist web: Contextualizing the Five-star movement (M5S) in Italy. *Politics and Governance*, 3(2), 54-64.
- Lanzone, M. E. (2014). The 'post-modern' populism in Italy: The case of the five star movement, In. Dwayne Woods, Barbara Wejnert (Eds.), *The Many Faces of Populism: Current Perspectives*, (pp. 53-78), London: Emerald Publishing.
- LaPalombara, J. (1989). *Democracy, Italian Style*. Yale University Press.
- Mudde, C. (2004). The populist zeitgeist, *Government And Opposition*, 39(4), 541-563.
- Musella, F. (2014). How personal parties change: Party organisation and (in)discipline in Italy (1994–2013), *Contemporary Italian Politics*, 6(3), 222-237.
- Newell, J. (2010). *The politics of Italy: Governance in a normal country*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Newth, G. (2018). The movimento Autonomista Bergamasco and the Lega Nord: continuities and discontinuities. *Modern Italy*, 23(3), 235–252.
- Partridge, H. (1998). *Italian politics today*. Manchester: Manchester University Press.
- Pasarelli, G. (2015). Populism and the Lega Nord. In Erik Jones ve Gianfranco Pasquino (Eds.), *The Oxford handbook of Italian politics*, (pp. 224-239), Oxford: Oxford University Press.
- Passarelli, G. (2013). Extreme right parties in Western Europe: The case of the Italian Northern League. *Journal of Modern Italian Studies*, 18(1), 53-71.
- Regalia, M. (2015). Electoral system. In Erik Jones ve Gianfranco Pasquino (Eds.), *The Oxford handbook of Italian politics*, (pp. 132-144), Oxford: Oxford University Press.
- Salvati, E. (2016). Matteo Renzi: A new leadership style for the Italian Democratic Party and Italian politics. *Modern Italy*, 21(1), 7–18.
- Sartori, G. (2005). *Parties and party systems: A framework for analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Silveri, U. G. (2015). Italy's unfinished transition: Between domestic dynamics and international change. *Journal of Modern Italian Studies*, 20(2), 189-201.
- Silveri, U. G. (2019). The Italian question: Systemic crisis, global change and new protagonists (1992–2018). *Journal of Modern Italian Studies*, 24(3), 393-401.
- Spotts, F. ve Wieser, T. (1986). *Italy: A difficult democracy - A survey of Italian politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stavrakakis, Y. (2014). The return of 'the people': Populism and anti-populism in the shadow of the European crisis. *Constellations*, 21(4), 505-517.
- Tarrow, S. (1977). The Italian party system between crisis and transition. *American Journal of Political Science*, 21(2), 193-224.
- Tronconi, F. (2018). The Italian Five Star movement during the crisis: Towards normalisation?, *South European Society and Politics*, 23(1), 163-180.
- Wodak, R., Mral B. & KhosraviNik, M. (Eds.) (2013). *Right-wing populism in Europe: Politics and discourse*, London: Bloomsbury Publishing.